

LASTNINA – PRAVNOTEORETIČNI POGLEDI NA LASTNINO

Dr. Andrej Berden: Lastnina – pravnoteoretični pogledi na lastnino. Druga, dopolnjena izdaja. Grafis Trade, Ljubljana 2013, 195 strani.

Delo *Andreja Berdena* je druga, dopolnjena izdaja avtorjevega dela *Pravnoteoretični pogledi na lastnino*, ki je izšla – lahko rečemo – zgodovinskega leta 1989. Monografija je razdeljena na sedem poglavij. V prvem poglavju avtor obravnava lastnino kot ekonomsko in pravno kategorijo. Ločuje med lastnino v ekonomskem in lastnino v pravnem smislu. Medtem ko prvi pojem zajema vsebino lastnine, gre pri lastnini v pravnem smislu le za njen normativni izraz. Poudarja, da je lastninsko razmerje ekonomsko razmerje, tako da ima ekonomski vidik lastnine primarno naravo, medtem ko so vsi drugi, vključno s pravnim, zgolj sekundarni. Avtor pritrjuje *Marxu*, da je lastnina v ekonomskem pomenu prilaščanje predmetov narave v okviru določene družbene formacije. Kdor si prilašča proizvode, je lastnik produkcijskih sredstev, tako da se lastnina v ekonomskem in pravnem pomenu navadno, a ne nujno, prekrivata. Tako je, kot pravi avtor, za ekonomski pojem lastnine povsem irelevantno, ali je tisti, ki si prilašča, hkrati tudi pravno upravičen do prilaščanja. Slednje je mogoče na podlagi lastninske pravice ali drugih položajev moči, ki so bodisi pravne bodisi dejanske narave.

Avtor ugotavlja, da je lastninska pravica danes omejena, tako da je njena absolutnost le relativna. Omejena je lahko s pravicami civilnega prava (pogodbo), tako da sta npr. pri zemljiški služnosti lastnik služeečega in lastnik gospodujočega zemljišča ekonomska lastnika služeečega zemljišča. Vendar so civilnopravne omejitve razmeroma redke, medtem ko so javnopravne omejitve vse bolj pogoste. Avtor posebej opozarja na omejitve, ki se nanašajo na *ius abutendi*, eno temeljnih upravičenj lastninske pravice.

V uvodu k vsebini pravnega pojma lastnine avtor citira *Finžgarja*, da je lastnina razmerje, ki obstaja med ljudmi ob prilaščanju predmetov narave. S pojavom zasebne lastnine in države dobi to razmerje pravno naravo in postane s

pravnimi predpisi varovano razmerje. Tedaj se pojavi lastninska pravica. Ta se spreminja glede na to, kateri razred je na oblasti, pravi avtor. V nadaljevanju se sprehodi skozi zgodovinske opredelitve lastninske pravice in stališča teoretikov, pri čemer najpogosteje navaja *Sajovica*. Poglavje sklene z ugotovitvijo, da je lastninska pravica najpopolnejša oblast nad stvarjo. Ekonomski in pravni pojem lastnine se prekrivata le, če lahko lastnik s svojo stvarjo ravna brez vsakršnih omejitev, kar pa je danes zelo redko.

V drugem poglavju razpravlja o lastninski pravici in razpolaganju. Najprej opozori na temeljno vprašanje, namreč ali je razpolaganje upravičenje, eno od upravičenj, ki so vsebina lastninske pravice, ali pa samostojna pravica oziroma del sposobnosti subjekta. Navede in kritično analizira stališča vrste teoretikov, na podlagi česar pride do ugotovitve, da je sam pojem razpolage v civilističnem pojmovnem svetu neopredeljen in se zelo približa pojmu pravnega prometa. Pri razpolagi gre, tako avtor, za dva ločena pravna instituta. Razpolaga glede tretjih je najbolj poudarjena značilnost pravice. Razpolago opredeljuje kot akt prenosa, ustanovitve ali ukinitve pravice. Upravičenje razpolaganja pa izhaja iz neke moči in je po svoji materialni strani lahko vezano na en subjekt, medtem ko s pravico na podlagi nekega izvedenega upravičenja razpolaga nekdo drug. Slednje upravičenje lahko temelji na pravnem poslu ali pa tudi na samem zakonu. Tako lahko nastane situacija, v kateri nosilec moči zaradi svojih subjektivnih lastnosti s pravico sploh ne more veljavno razpolagati, medtem ko je razpolaga vezana na neki pravni položaj, ki jo opredeljuje. Tako avtor ugotavlja, da sta razpolaga in pravica dva pravna instituta, ki se pogosto mešata, tudi zaradi nejasnih stališč v pravnih ureditvah. Ta neopredeljenost zadeva zgolj naravo pravic, ne tudi sposobnosti subjekta. Avtor nato zavzame stališče, da prenosljivost pravic in razpolaganje z njimi nista medsebojno povezana. Poglavje strne s 13 ugotovitvami glede značilnosti razpolaganja in razpolagalnih poslov. Najprej navede ugotovitev, da predmet razpolaganja niso stvari, ampak pravice. Značilnost razpolagalnih poslov pa je, da neposredno učinkujejo na premoženjsko pravico in jo vsebinsko spreminjajo, obremenjujejo, prenašajo ali ukinjajo. Posledica razpolaganj je pravni promet, v katerem pravice prehajajo z enega subjekta na drugega. Tu avtor opozarja, da je lahko prehod pravic med subjekti ustanovitve ali ukinitve pravic tudi posledica pravnih poslov in pravnih dejanj, katerih posledica ni pravni promet (npr. odpust dolga ali oporočnih razpolaganj, ki jih ne uvrščamo med pravne posle). Avtor prišteva k razpolaganjem tudi ravnanja, glede katerih je v teoriji sporno, ali jih je treba opredeliti kot pravnoposlovna (npr. zavrženje ali uničenje). Temeljni instrument razpolaganja je pravni posel, in sicer razpolagalni (pravni) posel. Razpolagalni posli imajo različno naravo in so tako zbirni pravni pojem. Zanje veljajo splošna pravila o pravnih poslih. Med razpolagalne pravne posle

je treba med drugim prištevati: pobotanje, poravnavo, ustanovitev omejenih stvarnih pravic (služnosti, zastavne pravice), prenovitev in cesijo. Od pravnih poslov obligacijskega prava se razpolagalni posli razlikujejo po neposrednem pravnem učinku, saj se z obligacijskopравnimi posli stranka le zaveže k razpolaganju. Obligacijskopравni posel meri na spremembo, ki naj jo ustvari razpolaganje, medtem ko sam ne ustvarja pravne spremembe. Zanj je potreben razpolagalni posel. Avtor sviri pred istovetenjem razpolaganj s stvarnopravnimi posli, čeprav slednji prevladujejo. Kot primer razpolaganja z relativno pravico navaja cesijo. Povsem na koncu avtor postavlja tudi nekaj trditev, ki se nanašajo na razpolagalno sposobnost, potrebno za učinkovito razpolaganje. Zgolj poslovna sposobnost tu ne zadostuje. Pomanjkanje razpolagalne sposobnosti tako povzroči neučinkovitost razpolaganja. Posledica učinkovitega razpolaganja pa je izguba razpolagalne sposobnosti, zaradi česar so onemogočena nadaljnja razpolaganja. Drugače je pri zavezovalnih poslih, pri katerih lahko pravni subjekt prevzame poljubno število obveznosti s povsem enako vsebino.

V tretjem poglavju avtor spregovori o prevrednotenju lastninske pravice na koncu devetnajstega in v začetku dvajsetega stoletja. Analizira zlasti stališča *Iheringa* in *Duguita*. Opozarja na vse več omejitev lastninske pravice, ki so tako daljnosežne, da zbujajo dvome že o samem klasičnem pojmu lastninske pravice. Te ugotovitve pa so že uvod v razpravljanje o javnopravnih omejitvah lastninske pravice, pri čemer avtor poudari temeljno vprašanje, namreč, kje je pri tovrstnih omejitvah mesto lastnikovih dolžnosti. Ali stojijo poleg oziroma zunaj lastninske pravice ali pa so vanjo inkorporirane? V zvezi z odločbo nemškega *Bundesverfassungsgericht* 21, 73 opiše temeljno nasprotje modernega pojmovanja lastninske pravice. Po eni strani se poudarja socialna vezanost lastnine, ki lastnika nujno omejuje, po drugi strani pa te omejitve ne morejo pomeniti zanikanja temeljne narave lastninske pravice, ki je temelj človekovi svobodi. Posledice prevrednotenega pojma lastninske pravice so, kot ugotavlja avtor, teorije o njeni socializaciji in razumevanje njenih omejitev kot njene vsebine, in ne le omejitev, ki stojijo zunaj pojma lastninske pravice. Zaradi tega postanejo omejitve imanentne posameznim vrstam lastninske pravice. V nadaljevanju avtor razpravlja o omejitvah lastninske pravice v javnem interesu, in sicer najprej na splošno, zatem pa o posameznih vrstah: socialni vezanosti lastnine (pri čemer posebej poudarja načelo sorazmernosti, ki zavezuje zakonodajalca pri njegovih posegih v lastninsko pravico), javnem dobru, razlastitvi, zakoniti predkupni pravici, odškodnini in nadomestilu v naravi, splošni in posebni rabi javnega dobra in stavbni pravici kot posebni pravici uporabe javnega dobra.

Peto poglavje je posvečeno institutu zlorabe lastninske pravice. Ta institut že s svojim obstojem izključuje povsem absolutno naravo lastninske pravice. Hkrati pa to pomeni, kot piše avtor, da nobena lastninska pravica ne more biti

močnejša od druge. Najprej opredeli zlorabo kot uporabo stvari v nasprotju z njenim namenom. Preprečevanje zlorabe lastninske pravice se je razvijalo postopno s posameznimi zakonskimi določbami (npr. o nujnih služnostih) in precedenčnimi sodnimi odločbami. Tu avtor navaja slikovite primere iz francoske sodne prakse: povzročanje hrupa z namenom, da se splaši divjad na sosednjem zemljišču, postavitve lažnega dimnika, da se sosedu odvzameta razgled in svetloba, postavitve naostrenih konic, da se prepreči prelet zrakoplovov nad zemljiščem, itd. Čeprav je bil v omenjenih primerih vedno navzoč namen drugemu škodovati, se avtor zavzema za objektivno pojmovanje zlorabe lastninske pravice, kar pomeni, da je treba kot zlorabo šteti vsako čezmerno oziroma nenormalno izvrševanje lastninske pravice, ne glede na lastnikove namene. Poleg tega pa institut zlorabe ne zajema samo kršitev zasebnih interesov (drugih lastnikov), temveč tudi izvrševanje lastninske pravice v nasprotju z družbenim (javnim interesom). V nadaljevanju se avtor sprehodi skozi več zanimivih judikatov glede zlorabe lastninske pravice sodišč iz drugih republik bivše Jugoslavije. Tako najprej navede vsebinsko sporno sodbo Vrhovnega sodišča Srbije, v kateri je bilo odločeno, da lastnik stavbe nima pravice, da bi na svoji stavbi odprl okno proti sosedu, če nima služnosti odprtja okna. V sodni praksi pa je prevladalo nasprotno stališče, po katerem lastnik stavbe s tem, ko odpre okno, zgolj izvršuje lastninska upravičenja. Zato ne potrebuje nobene služnosti. V nadaljevanju je navedena sodna praksa glede imisij, in sicer sence, ki jo na zemljišče oškodovanca meče drevje, ki ga je zasadil sosed na svojem zemljišču. Tako je Vrhovno sodišče Bosne in Hercegovine leta 1969 odločilo, da lastnik zemljišča, na katerem je zasajeno drevje, praviloma ni odgovoren sosedu za škodo zaradi pomanjkanja sončne svetlobe, ki jo odvzame drevje. Drugače je le, če je bilo drevje posajeno z namenom, da se sosedu povzroči škoda. Drugače pa je odločilo leta 1978 neko okrožno sodišče v Srbiji v primeru, ko je lastnik na območju kmetijskih obdelovalnih zemljišč namesto poljedelskih kultur ali trte na svojem zemljišču zasadil akacije. Avtor v tej zvezi ugotavlja, da namen drugemu škodovati ni konstitutiven element zlorabe. Za zlorabo gre tudi, če lastnik pusti, da njegovo zemljišče preraste drevje in s tem zapre svetlobo sosedu ali če posadi drevo tako, da škodi kulturi na sosedovem zemljišču, čeprav bi ga lahko posadil tudi tam, kjer ne bi povzročal škode. Tako avtor opredeli zlorabo po našem pravu kot »vsako izvrševanje lastninske pravice, ki nasprotuje njenemu cilju ali nasprotuje morali, to pa lahko predstavlja tudi pomanjkanje zadostne obzirnosti do tujih zakonitih interesov in neupoštevanje možnosti, da se pravice izvršuje na drug način, ki je manj škodljiv za sosedu, je pa enako koristen za lastnika«. Sodišče pa mora v konkretnem primeru, ko odloča o (ne)dopustnosti nekega načina izvrševanja lastninske pravice, upoštevati zlasti naslednje okoliščine:

krajevne navade, geografsko lego in sorazmernost med pridobljeno koristjo in povzročeno škodo.

V šestem poglavju avtor obravnava ključno vprašanje monizma ali pluralizma v pojmovanju lastninske pravice. Sprašuje se, ali so omejitve na posameznih dobrinah del vsebine lastninske pravice na teh dobrinah ali pa stojijo zunaj nje. Tu gre za vprašanje, ali je lastninska pravica na predmetu osebne uporabe, na primer obleki ali obutvi, po vsebini enaka lastninski pravici na gozdu ali kmetijskem zemljišču. Avtor ugotavlja, da so omejitve lastninske pravice postale del same vsebine pravice. Tako je lastninska pravica izgubila svojo individualistično naravo in pridobila družbeno. »Lastnik je fiduciar skupnosti.« Lastninska pravica ni omejena samo z javnim namenom, temveč njeno vsebino določa družbeno-gospodarska funkcija (namen in narava) posamezne vrste predmeta lastninske pravice. Lastnik je torej vezan, njegova lastninska pravica pa je diferencirana glede na njen predmet.

V zadnjem, sedmem poglavju avtor najprej označi lastnino kot pravico, ki je hkrati tudi zaveza. Ker je zaveza del vsebine pravice, je nosilec pravice hkrati tudi nosilec dolžnosti. Avtor opozarja na razliko med pravico kot močjo, katere cilj je zadovoljitev individualnih (»sebičnih«) interesov posameznih lastnikov, in pravico kot funkcijo, katere končni cilj je vzpostavitev nekega socialnega reda. Tu nosilec pravice ne nastopa kot nosilec individualne moči, ampak kot agent socialne skupnosti. Zlorabo pravice je treba pri pravici kot funkciji presojati glede na končni cilj njenega izvrševanja. Za zlorabo gre, če je izvrševanje pravice usmerjeno proti cilju institucije, njenemu duhu ali finalnosti. Tu ne gre zgolj ali primarno za motiv izvrševalca pravice, temveč za smer, kamor meri njegovo ravnanje, in korist, ki naj bi jo s tem pridobil. Če nista skladna z duhom institucije, gre za zlorabo, za katero izvrševalec odgovarja. Avtor sklene svoje razpravljanje z ugotovitvijo, da je lastninska pravica temeljni problem sodobnega človeka in da bo to ostala vse do nastanka nekega drugega, doslej še neznanega moralnega imperativa. Lastninski pravici so podvrženi vsi dosedanja moralni imperativi, vključno s človekovo svobodo, ne glede na to, kako so se v zgodovini imenovali. Če je moralni imperativ zunaj pravice (kot pri absolutnem pojmovanju lastninske pravice), nista možna njena diferenciacija in prehod v neki drug, z avtorjevo besedo »višji« lastninski sistem.

Monografija vsebuje tudi dodatek, v katerem avtor govori o marksističnih pogledih na lastnino in razvoju družbene lastnine v Jugoslaviji. Dodatek je razčlenjen na štiri poglavja. V prvem je predstavljena lastnina kot družbena kategorija po *Marxu* in *Engelsu*, v drugem razvoj družbene lastnine v Jugoslaviji (pred letom 1974 in po njem). Zatem avtor v tretjem poglavju ponovi svojo kritiko marksističnega pojmovanja, kot jo je zapisal leta 1989, v zadnjem, četr-

tem poglavju pa se še enkrat ozre nazaj, vendar tokrat iz sedanjosti. Uvodoma ugotavlja, da je bilo stališče do podružbljanja lastnine in lastninskih odnosov v sistemu Jugoslavije naivno. Zanikanje lastninskih zakonitosti na podlagi nekega (nekakšnega) socialnega naboja se je namreč izkazalo za utopijo. Družbene lastnine kot temeljnega družbenoekonomskega odnosa in tako tudi temeljnega pravnega razmerja ni bilo mogoče oziroma dovoljeno prezreti, obstajala pa je velika razlika v njeni razlagi, in sicer v tem, ali se jo je poskušalo razlagati skozi institute lastninske pravice in znanega pravnega instrumentarija ali pa s pomočjo nekih do tedaj neznanih vsebin in institutov. Tu so bile med teoretični velike razlike. Šlo je za bolj ali manj uspešno zapolnjevanje vsebin instituta družbene lastnine kot lastnine vseh in vsakogar, kar s pravnega stališča ne pomeni nič in je tako negacija negacije z atributi lastninske pravice. Pravna znanost tudi ni izdelala ustreznega metodološkega pristopa k proučevanju družbene lastnine. Gledano s pravnega stališča je na mestu ugotovitev, da civilistični individualizem ni združljiv z idejo družbene lastnine. Zato so v sistemu družbene lastnine nesprejemljivi vsi instituti civilnega prava kot prava dveh antagonističnih subjektov: lastnika in nelastnika. Sistem družbene lastnine, ki je bil, kot pravi avtor, zasnovan z veliko entuziazma, bi potreboval povsem nov instrumentarij, kot so bili zlasti samoupravni sporazumi in družbeni dogovori. Vendar ta instituta nista bila jasno dogmatično opredeljena in ločena od pogodb civilnega prava. Predvsem je bil to poskus, da bi načelo utilitete izpodrinilo načelo legalitete. Ena od sklepnih avtorjevih ugotovitev v tem delu je, da je o sistemu družbene lastnine tudi še danes vredno razpravljati, ugotoviti in analizirati njegove pomanjkljivosti in protislovja ter se zamisliti ob njegovih metodah in ciljih.

Berdenova znanstvena monografija bralcu postreže s pregledom temeljnih teoretičnih pogledov na lastnino. Avtor navede stališča vrste domačih in tujih avtorjev, tako iz romanske kot germanske pravne družine. Nadgradi jih z lastnimi mislimi in spoznanji. Celotni sistem našega stvarnega prava in tudi posamezni stvarnopravni instituti v naši novejši literaturi so dodobra obdelani na način, ki je blizu (in tudi namenjen) praktikom, primanjkuje pa temeljnih teoretičnih del. Tako lahko ugotovim, da monografija zapolnjuje pomembno vrzel v naši stvarnopravni literaturi, saj se na visoki teoretični ravni ukvarja s temeljnim institutom stvarnega prava, lastnino. Čeprav se bo dodatek zdel marsikomu manj potreben ali celo odveč, menim, da je vendarle smiseln. Avtor v omejenem obsegu predstavlja tako marksistično teorijo kot jugoslovanski sistem družbene lastnine. Nekateri smo s tem sicer »zrasli«, mlajšim generacijam pa je ta del zgodovine našega »stvarnega prava« malo znan. Ta monografija je odlična priložnost, da se z njim seznanijo. Ostaja tudi aktualen, saj se naša praksa še vedno srečuje s problemi, ki imajo izvor v tedanji družbeni lastnini.

Prav tako se je zanimivo seznaniti z avtorjevimi retrospektivnimi pogledi na tedanjo ureditev »stvarnega prava«.

Knjigo toplo priporočam podiplomskim študentom, še zlasti vsem, ki pišejo in bodo pisali doktorske disertacije s področja stvarnega prava. Ne dvomim pa, da bo zanimivo branje tudi za marsikaterega praktika.

Matjaž Tratnik,
*univerzitetni diplomirani pravnik, doktor pravnih znanosti,
profesor na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru*

Prikaz knjige

UDK: 347.2(049.3)

TRATNIK, Matjaž: Lastnina – pravnoteoretični pogledi na lastnino**Pravnik, Ljubljana 2014, let. 69 (131), št. 1-2**

Monografija Andreja Berdena podaja, tako kot kaže njen naslov, avtorjeve pravnoteoretične poglede na institut lastnine. Temeljna avtorjeva teza je, da lastnina danes ni več enoten koncept, ki bi temeljil na izključni pravici posameznika, da predmet svoje lastninske pravice uživa, uporablja in z njim razpolaga. Lastnina se glede na svoj predmet razlikuje. Tako se lastnina predmetov za osebno rabo bistveno razlikuje od lastnine nepremičnin, še zlasti ko gre za nepremičnine posebnega pomena, kot so kmetijska zemljišča in gozdovi. Pri slednjih je vsebina lastninske pravice večinoma določena z javnopravnimi omejitvami, ki so, kot poudarja avtor, del lastninske pravice same.

Book Review

UDC: 347.2(049.3)

**TRATNIK, Matjaž: Ownership – Legal Theoretical Views
on Ownership**

Pravnik, Ljubljana 2014, Vol. 69 (131), Nos. 1-2

The monograph, written by Andrej Berden, offers (as it follows from its title) author's legal theoretical views on ownership. His basic assumption is, that today, ownership is not a unitary concept, based upon the exclusive right of an individual to enjoy, use and dispose of the subject of his right. Ownership is differentiated with regard to its subject. Therefore, the ownership of articles for personal use substantially differs from ownership of immovables, especially of immovables of special importance, such as agricultural land and forests. As regards the latter, the substance of ownership is to a great extent determined by limitations, imposed by public law, which are, as the author emphasizes, a substantial part of ownership as such.